

TÖRÖK ENIKŐ

*Kataszteri álláshirdetések és álláspályázatok az 1850–1860-as években**

A magyarországi kataszteri munkálatok megindulása, vagyis 1850-ben az ideiglenes földadó (provizórium) megállapításához kapcsolódó dűlőnkénti felmérés, majd 1856-tól a részletes felmérés nagy számú műszaki szakember, szakhivatalnok állami alkalmazását igényelte. Kiválasztásuknál a szakképzettség nagyon fontos szerepet játszott, ugyanakkor a mérnökháány lehetővé tette, hogy a szervezetben belül is el lehessen sajátítani a munkához szükséges ismereteket. Az állami hivatalok többségével ellentétben ez ideiglenes foglalkoztatást jelentett a beosztottak számára.

A provizórium álláshirdetése

Az ideiglenes földadó megállapításához szükséges műszaki munkálatokhoz csaknem 300 mérnökre volt szükség Magyarországon, Erdélyben, valamint a Szerb Vajdaság és Temesi Bánságban, 1851-ben pontosan 291 alkalmazottal számoltak. A mérnökök egy része az – 1824 és 1830, valamint 1844 és 1854 között részletesen felmért – Galíciából áthelyezett, asztalvezetésre alkalmas segédek közül (pl. Anton Hončík), másik része a helyi mérnökök köréből (pl. Vass Imre) került ki. Különösen Erdélyben jelentett problémát az álláshelyek (1851-ben 63) betöltése, így nem meglepő,

hogy 1850-ben Erdélybe kerestek mérnököket a lapokban megjelentetett álláshirdetésben.¹

A *Gazeta Lwowska* 1850. május 21-én és 22-én, német nyelven megjelent hirdetését április 24-én írta alá Ludwig von Wohlgemuth (1788–1851), Erdély katonai és polgári kormányzója Nagyszébenben. A március 4-i pátensre hivatkozva kerestek személyzetet Erdélybe az ideiglenes földadó bevezetéséhez szükséges munkálatokra a következő munkakörökbe: becslőfelügyelő, becslőbiztos, becslősegéd, erdőbecslő és mérnök. Hangsúlyozták, hogy ideiglenes, határozott időre szóló foglalkoztatásról, munkaviszonyról van szó. A mérnökök munkakörébe tartozott, hogy a becslőbiztosokat segítse a felmérési munkarészek ellenőrzésében és használatában, valamint felméréseket végezzenek az utasításban meghatározott módon.² A hirdetésben a javadalmazásra is kitértek, kétforintos napidíjat ígértek, ingyenes szállást a felmérés helyszínén, valamint az utazási költségek megtérítését.³ A pályázóktól műszaki ismereteket vártak, vagy az iskolai végzettséget kellett bizonyítani, vagy a korábbi megbízóktól kellett igazolást hozni az elvégzett műszaki felmérésekről. Pályázati feltételként szabták az országnak megfelelő nyelvismeretet, de erről részletesebben nem írtak. A pályázatban fel kellett tüntetni az életkort és a lakhelyet, va-

* A bécsi kutatásaimat a Klebelsberg Kuno-ösztöndíj (2015, 2017) és a bécsi Collegium Hungaricum kutatói ösztöndíj (2019) támogatásával végeztem. Ezúton is köszönöm Oross Andrásnak, a bécsi magyar levéltári delegátusnak a kutatásban nyújtott segítségét. A tanulmányhoz szükséges kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból (K 132723) valósult meg.

1 TÖRÖK ENIKŐ: A mérnökök feladatai a dűlönkénti felmérésnél. *Catastrum*, 4. (2017), 1:4., 6. (= TÖRÖK, 2017). TÖRÖK ENIKŐ: A Temesi Bánság és Erdély tartományterképei a dűlönkénti felmérés alapján. *Catastrum*, 3. (2016) 3:37. RUMPLER, HELMUT: Vorwort. *Der Franziszeische Kataster im Kronland Bukowina Czernowitzer Kreis (1817–1865). Statistik und Katastralmappen*. Hg.: RUMPLER, HELMUT – SCHARR, KURT – UNGUREANU, CONSTANTIN. Wien–Köln–Weimar, 2015. 15. (= RUMPLER, 2015). TÖRÖK ENIKŐ: Cseh mérnök Erdélyben: Anton Hončík. *Catastrum*, 6. (2019) 1:19–24. TÖRÖK ENIKŐ: „Gömör ’s hazánk alvilágának” felmérője: Vass Imre mérnök. *Catastrum*, 5. (2018) 2:3–17. REISZ T. CSABA: Külföldi mérnökök a magyarországi kataszteri felméréseknél. *Archivarium historicorumque magistra. Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára*. Szerk.: KÁDÁR ZSÓFIA – LAKATOS BÁLINT – ZARNÓCZKI ÁRON. Bp., 2013. 189–215.

2. Amts-Instruction für die Geometer bei Ausführung des Grundsteuer-Provisoriums. Kőzölte: TÖRÖK, 2017. 10–14.

3 Az Amts-Instruction 16 §-ának megfelelően, l. TÖRÖK, 2017. 13.

■ Ludwig von Wohlgemuth (Josef Kriehuber litográfiája, 1849; <https://commons.wikimedia.org>)

lamint csatolni kellett a magaviseletről szóló igazolást, amelyet két, a pályázó lakóhelyén lakó föld- vagy háztulajdonosnak kellett aláírnia és a helyi előljárónak kellett megerősítenie. A kérvényeket az igazolásokkal együtt május 31-ig a helyi adóbizottmányhoz vagy a bécsi kataszteri főigazgatósághoz kellett benyújtani.⁴

De nemcsak a műszaki munkálatok megindításakor, hanem később is jelentek meg álláshirdetések. A pozsonyi adóbizottmány által a *Wiener Zeitung*-ban 1852. március végén és április elején közzétett, március 25-én kelt hirdetésben az ideiglenes földadó megállapítását célzó műszaki munkálatokhoz kerestek mérnököket és egy térképészsegédet (Mappirungsadjunkt). A mérnökök javadal-

mazásánál megemlítették a kétforintos napi-díjat, a havonta egy forint általányt a rajzeszközökre, terepmunka idején ingyenes szállást a településen és a téli állomáshelyen havonta ötforintos szálláspénzt. Az elvárások között kiemelték az elméleti ismeretek és a munkatapasztalat igazolását, valamint a magyar vagy a „szláv” nyelv ismeretét. A térképészsegédet a főmérnök mellé irodai munkára kívánták alkalmazni, egy forint 30 krajcáros napidíjjal, és a jelöltől térképrajzolósi készséget vártak el. Jelentkezni saját kezűleg írt kérelemmel kellett, csatolva a különféle igazolásokat.⁵

Walterskirchen György Vilmos, a pozsonyi adóbizottmány elnöke 1852 júniusában a munkaerőhiányra való tekintettel kérte a főigazgatóságot, hogy engedélyezzék pályakezdők segédként történő alkalmazását.⁶ A kataszteri főigazgatóság eredetileg nem tervezte felmérési, térképezési segédek alkalmazását a provizórium műszaki munkálatainál, de mivel nem állt rendelkezésre elegendő mérnök, és sok térképmásolási feladat fordult elő, 1853. március 20-án engedélyezték a segédek felvételét az adókerületekben. Akik rendelkeztek a szükséges matematikai ismeretekkel és műszaki előképzettséggel, de munkatapasztalattal nem, azokat segédként próbaidőre alkalmazhatták. A segédek a korábbi felmérési munkarészek másolásával foglalkoztak, vagy egy tapasztalt mérnök mellett dolgoztak a terepen, 2-3 hónapos próbaidő után nevezték ki őket rajzolóknak, illetve mérnöknek. Az utóbbiak a próbaidő alatt havi 35 forintos fizetést kaptak, és ha alkalmasnak bizonyultak asztalvezetésre, mérnökként 10 forinttal emelkedett a járandóságuk.⁷

A pozsonyi adóbizottmány újabb álláshirdetése 1854. március végén 20-i keltezéssel jelent meg a *Wiener Zeitung*-ban, több felmérési segédet (Mappirungsadjunkt) és néhány mérnököt kerestek a pozsonyi adókerületbe. A fel-

4 Konkurs-Ausschreibung. *Gazeta Lwowska*, 39. (1850) 115:663–664. (máj. 21.), (1850) 116:670. (máj. 22.).

5 Geometerstellen. *Wiener Zeitung* (= WZ), (1852) 77:414. (márc. 30.), 79:425. (ápr. 1.), 81:437. (ápr. 3.).

6 Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Neue Hofkammerarchiv und Finanzministerium (= ÖStA, FHKA NHK) Katasterabt. Akten 321. 1852/2363.

7 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), S 92-23-1. Térképtár, Az Országos Földméréstani Intézet vegyes iratai, Rendeletek gyűjteménye, 1849–1867. 133. (1853/426.)

mérési segédeknek havi 35 forintot ajánlottak, valamint ingyenes szállást, a mérnököknek kétforintos napidíjat. Csak a mérnöki munkakörre pályázókat illetően fogalmaztak meg követelményeket: felmérési elméleti ismeretek és gyakorlati jártasság. Őket kezdetben, mintegy próbaidőre asztalvezetőként alkalmazták havi 45 forintos fizetéssel, és csak ezután léptették elő mérnökké. A pályázóknak a saját kezűleg írt kérelmet, amelyben a magyar vagy „szláv” nyelv ismeretéről is nyilatkoztak, a keresztlevéllel, az elméleti képzettségről és a gyakorlati munkákról szóló igazolással együtt a pozsonyi adóbizottmányhoz április 10-ig kellett eljuttatniuk. A mérnököktől kérték, hogy nyilatkozzanak arról is, rendelkeznek-e a szükséges mérőeszközökkel.⁸

1856-ban újból felmérési segédek kerestek a pozsonyi adókerületbe. Az április 17-én kelt álláshirdetés a *Wiener Zeitung* április 27-i számában jelent meg. Több felmérési segédállást hirdettek meg a pozsonyi adókerületbe a provizórium műszaki munkálataihoz. Havi 35 forintot és ingyen szállást, ennek hiányában szálláspénzt ígértek a pályázóknak. Pályázati feltételként politechnikumi vagy főreáliskolai tanulmányokat határoztak meg, az erről szóló igazolást a keresztlevéllel együtt az álláskérelem mellékleteként május 10-ig kellett elküldeni a pozsonyi adóbizottmányhoz.⁹

Az állandó kataszter álláshirdetései

1856-ban kezdődött Magyarországon, pontosabban a soproni adókerületben a részletes felmérés, ekkor még két területen folytak a részletes felmérés munkálatai: Tirolban és Vorarlbergben (1855–1891), valamint Bukovinában (1819–1823, 1854–1856), illetve 1855-ben Horvát-Szlavónországban is megindult a háromszögelés.¹⁰

A felmérést nem lehetett egészében kezdőkre bízni, ezért Tirolból és Bukovinából

helyeztek át mérnököket, asztalvezetőket és segédek a soproni adókerületbe, ugyanakkor a magyarországi provizórium („földadó ideigleneg”) mérnökeinek egy részét is átvették. Ennek ellenére kezdőket is alkalmazni kellett, akik gimnáziumi vagy reáliskolai, illetve műszaki felsőoktatási intézményben – leggyakrabban a prágai vagy a bécsi politechnikumban – folytatott tanulmányok után jelentkezhettek a felméréshez. Az 1856-ra javasolt műszaki személyzet létszáma – az előmunkálatok személyi állományán kívül – összesen 462 főt tett ki: 2 aligazgató, 12 felügyelő, 180 mérnök vagy asztalvezető, 244 segéd, 24 kisegítő (Gehilfe) és gyakornok. 1857-ben a birodalomban a kataszternél alkalmazott műszaki személyzet összlétszáma 1052 fő volt, ebből 534 fő a magyarországi részletes felmérésnél, 138 fő pedig a magyarországi, az erdélyi és a bánági provizóriumnál dolgozott, vagyis Magyarországon összesen 672 fő működött.¹¹

Az álláshirdetések megemlítik a munkakör betöltéséhez kapcsolódó elvárásokat, a munkakörrel járó bérezést és az előléptetési lehetőségeket, amelyeket különben a birodalomban egységesen szabályoztak a felmérési, hivatali utasításokban és az illetményszabályzatban. A felmérési igazgató hatáskörét illető 1854. évi hivatali (22. §), valamint az 1856. (24. §) és 1865. évi (19–20. §) felmérési utasításokban részletesebb leírás olvasható a felmérési segéd- (Vermessungsadjunkt), kisegítői és gyakornoki álláshelyek betöltésének feltételeiről. Az 1854. évi utasítás szerint a 3. osztályú segédi munkakörbe pályázóktól alkalmazott geometriai és térképrajzolási előképzettséget vártak, valamint szépírást, egészséges és teherbíró testfelépítést, 18 és 30 év közötti életkort, de szükség esetén ettől el lehetett térni. Az 1856. évi utasításban a 3. osztályú segédek alkalmazásának feltételeként a geometriai előképzettséget, a kisegítők számára elemi iskolai, gimnáziumi, erdészeti vagy reáliskolai

8 Konkurs-Ausschreibung. WZ, (1854) 74:485. (márc. 28.), 77:505. (márc. 31.).

9 Konkurs-Ausschreibung. WZ, (1856) 98:1154. (ápr. 27.).

10 FEUCHT, RAINER: *Flächenangaben im österreichischen Kataster. Diplomarbeit.* Auersthal, 2008. 7. RUMPLER, 2015. 15.

11 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 318. 1173/1852., 367. 4461/1855., 368. 4533/1856., 403. 19293/1857.

végzettséget, illetve korábbi erdészeti szolgálatot állapítottak meg. Emellett erkölcsi igazolást is kértek a jelentkezőktől. Különbséget tettek a gyakornokok két csoportja között: az egyikbe azok tartoztak, akik rendelkeztek a kisegítői vagy segédi álláshely betöltéséhez szükséges előképzettséggel, és üresedés esetén felvételre számíthattak, a másikba azok, akik csak olvasni, írni és számolni tudtak, a kataszternél sajátították el a további szükséges ismereteket. Az utóbbiak a ranglétrán egészen az 1. osztályú segédi kinevezésig juthattak, mérnökké csak matematikavizsga után válhattak. A gyakornok számára a felvételnél 16 és 30 év közötti életkort határoztak meg. Az 1865. évi utasítás a 2. és 3. osztályú segédek felvételéről ír, tőlük műszaki előképzettséget és szakmai tapasztalatot vártak, amelytől csak szükség esetén lehetett eltérni. A további előírások megegyeztek a korábbi utasítások szövegével. Az utasítások az előléptetések menetére is kitértek (1854:19. §, 1856:26–27. §, 1865:21. §), általában egyéves szolgálati időt követően a teljesítmény és a szorgalom alapján volt lehetőség kategóriaugrásra.¹²

Az 1853. évi illetményszabályzat – amely a birodalomban egységesen szabályozta a felmérési személyzet munkabérét és a különböző juttatásokat – csak azt említi, hogy a kataszteri felmérésben ideiglenes és elbocsátható hivatalnokokat alkalmaznak, akik katonák és polgári személyek is lehetnek. Tartalmazza a különböző osztályokba sorolt mérnökök napiját, a segédek munkabérét, a felmérésben érintett község által biztosítandó ingyenes

nyári szállás nagyságát és a téli szálláspénzt. Ezek szerint az 1. osztályú segédek havi 40, a 2. osztályúak havi 30, a 3. osztályúak havi 20 forintot kaptak. Nyáron a segéddel együtt elszállásolt mérnöknek két berendezett szobát és egy kamrát, az egyedül elszállásolt segédnek egy berendezett szobát kellett biztosítani, de az ágyneműről a mérnököknek és a segédnek maguknak kellett gondoskodniuk. Ha családjukkal együtt érkeztek az alkalmazottak, akkor igény esetén a nagyobb szállást saját költségükből kellett megoldaniuk. Ha a felmérendő községben nem találtak megfelelő szállást, a felügyelő engedélyével a szomszédos településen is megszállhattak, de ha erre sem volt lehetőség, akkor a szabadban táboroztak. A szabályzat a felmérési segédek számára évi 50 forint szálláspénzt irányzott elő a téli munkaszakaszra, de lehetővé tette, hogy a nagyobb városokban az aktuális lakberekhez viszonyítva állapítsák meg az összeget. A szabályzatban még kitértek az irodaeszköz- és utazási átalányra, utazási költségtérítésre, szabadságok és betegségek idején biztosított támogatásokra, jutalmakra stb.¹³

A magyarországi részletes felmérés megindítása előtt a kataszteri főigazgatóság 1855 végén – 1856 elején az álláspályázatot szétküldte a birodalom különböző adó- és pénzügyigazgatóságainak, hogy közöljék a helyi lapokban. Az álláshirdetés december végén és január elején jelent meg a *Salzburger Zeitung*-ban, a *Troppauer Zeitung*-ban, a *Laibacher Zeitung*-ban, a *Klagenfurter Zeitung*-ban és a *Wiener Zeitung*-ban,¹⁴ valamint rövid híradás formájá-

12 Az utasításokról l. TÖRÖK ENIKŐ: A „földképi”, azaz felmérési igazgató hatásköre az 1854. évi előírások szerint. *Catastrum*, 4. (2017) 2:15–28. REISZ T. CSABA: A kataszteri felmérési utasítások. *Catastrum*, 2. (2015) 1:3–10.

13 Regulativ über die Geld- und Natural-Gebühren der Katastral-Vermessungs- und Grund-Ertrags-Schätzungs-Individuen, so wie über das bei deren Anforderung, Anweisung und Aufrechnung zu beobachtende Verfahren. Wien, 1853. ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 328. 905/1853., FHKA Sonderbestände, Sammlungen und Selekte Patente (SUS) Patente, Instruktionen, Normalien, Erlässe und Kurrenten (Patente) Sammlung von Patenten, Instruktionen und Normalien des Finanzarchivs (FA) 13. Közli: ZEGGER, JOSEF: *Die historische Entwicklung der staatlichen Vermessungsarbeiten (Grundlagenvermessungen) in Österreich*. 2. Bd. Triangulirungen für Katasterzwecke. Wien, 1991. 78–101.

14 Kundmachung der k. k. Steuerrichtung in Salzburg. *Amts-Blatt zur Salzburger Zeitung*, (1855) 104:377. (dec. 28.), 105:381. (dec. 31.) és *Amts-Blatt zur Salzburger Landeszeitung*, (1856) 1:1. (jan. 4.). Kundmachung der k. k. Finanz-Landes-Direction für Mähren und Schlesien. *Troppauer Zeitung*, (1856) 5. sz. (jan. 6.). Kundmachung der k. k. Finanz-Landes-Direction für Steiermark, Kärnten, Krain und Küstenland. *Amts- und Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung*, (1856) 6:16. (jan. 8.), 7:29. (jan. 9.), 8:21. (jan. 10.). Kundmachung der k. k. Finanz-Landes-Direction für Steiermark, Kärnten, Krain und das Küstenland. *Amtsblatt zur Laibacher Zeitung*, (1856) 5:11. (jan. 7.), 7:15. (jan. 9.), 10:21. (jan. 12.). Kundmachung der k. k. österreichischen Finanzlandesdirektion. *Amtsblatt zur WZ*, (1856) 2:9. (jan. 3.), 5:37. (jan. 6.), 8:73. (jan. 10.).

ban a *Neue Salzburger Zeitung*ban és a brünni *Neuigkeiten* című napilapban.¹⁵

1856 tavaszától a felmérési munkák kiterjesztése miatt felmérési hivatalnokok számára hirdettek állásokat Tirol, Bukovina és a soproni adókerület területére. Háromféle munkakörbe kerestek alkalmas jelentkezőket: 3. osztályú felmérési segéd, felmérési kisegítő és fizetés nélküli gyakornok (Praktikant). A segédek számára havi 20 forintos fizetést (Adjutum) és télen 4 forint 5 krajcár szálláspénzt ígértek, a kisegítőknek havi 15 forintos illetményt (Gebühr) és télen 2 forint 5 krajcár szálláspénzt. A segéd munkakörbe pályázóknak igazolniuk kellett a politechnikumban végzett tanulmányokat, a kisegítő munkakörbe pályázóknak legalább a reáliskola vagy az elemi iskola magasabb osztályainak elvégzését. Gyakornoki munkakörbe a reáliskolát vagy az elemi iskola magasabb osztályait jó eredménnyel záró folyamodókat várták, vagy az erdőgazdaságban alkalmazott személyeket. Az álláskérelemben meg kellett adni a megpályázott munkakört, és csatolni kellett a keresztlevelet, az erkölcsi bizonyítványt, az orvosi igazolást a pályázó egészségi állapotáról, valamint a korábbi munkaviszonyokról szóló igazolásokat. A pályázatokat a tirol, Innsbruckban székelő pénzügyigazgatósághoz, a csernowitzi (Csernyivci, Чернівці) adóigazgatósághoz vagy a soproni országos pénzügyigazgatósági osztályhoz lehetett benyújtani. A hirdetésben az előléptetési lehetőségekre is kitértek. Mind a három munkakörben volt lehetőség előléptetésre, amely az elméleti ismeretektől függött. Ha az alkalmazott nem folytatott műszaki tanulmányokat, akkor lehetőség volt arra, hogy az önképzéssel elsajátított matematikai és földmérési ismereteiről egy tanintézményben vizsgát tegyen. A 3. osztályú segédeknek néhány hónapos terepmunkát követően – alkalmasságukról meggyőződve – magasabb kategóriába sorolhatták.

1856. március végén és április elején március 21-i keltezéssel a soproni országos pénzügyigazgatósági osztály megbízásából újabb hirdetés jelent meg a *Wiener Zeitung* hasábjain, amelyben a kataszteri főigazgatóság 1855. december 15-i, 4533/1538. számú rendeletére hivatkozva az 1856 áprilisában–májusában kezdődő felmérési évre kerestek műszaki személyzetet. Az előző álláshirdetéshez képest itt annyi volt a különbség, hogy a családi állapotról is nyilatkozni kellett. A pályázatokat április végéig kellett benyújtani a soproni országos pénzügyigazgatósági osztályhoz.¹⁶

Úgy tűnik, nem volt elég jelentkező, mert nyáron még további 80 segédi álláshelyet hirdettek meg a soproni adókerületbe a főigazgatóság június 11-i, 2334. számú rendeletére hivatkozva, június 24-i keltezéssel. A hirdetést a *Wiener Zeitung*ban tették közzé július elején, de rövid, egymondatos formában a *Fremden-Blatt*ban is megjelent. Ekkor 1., 2. és 3. osztályú segéd munkakörben várták a pályázók jelentkezéseit, havi 40, 30 és 20 forintos fizetéssel, a 3. osztályú segédeknek az 1856. évi terepmunka idejére az infláció miatt öt forint pótlékot ígértek, továbbá a jelentkezőknek nyárra ingyenes szállást és téldre 4 forint 10 krajcár szálláspénzt biztosítottak, vagyis valamivel kedvezőbb feltételeket kínáltak, mint év elején. Az 1. és 2. osztályú segédi állásokra pályázóktól politechnikumi végzettséget és felsőbb matematikai tanulmányokat vártak, vagy jelesrendű kétéves műszaki tanfolyamot, beleértve az alkalmazott geometriát. Az 1. osztályú segédi munkakör feltételül szabták a földmérésben szerzett gyakorlatot. A 3. osztályú segédi állásra pályázóknak az alkalmazott geometriában szerzett ismereteket kellett igazolniuk. Jó teljesítmény esetén egy éven belül előléptetést ígértek, a 3. osztályú segédek 2. osztályba kerülhettek, a 2. osztályúakat pedig asztalvezetőkkel és mérnökkel nevezheték ki. A saját kezűleg írt folyamodványt ke-

15 Auszug aus dem Amtsblatt. *Neue Salzburger Zeitung* (= NSZ), 7. (1855) 296. sz. (dec. 29.), Auszug aus dem Amtsblatte, NSZ, 8. (1856) 1. (jan. 2.) és 4. sz. (jan. 5.). Aus dem Amts- und Intelligenzblatte der Brünner Zeitung vom 3. und 4. Jänner. *Neuigkeiten*, 6. (1856) 5. sz. (jan. 5.).

16 Konkurs-Ausschreibung. *Amtsblatt zur Wiener Zeitung*, (1856) 73.835. (márc. 29.), 75:865. (ápr. 1.), 76:881. (ápr. 2.), 78:903. (ápr. 4.). ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 368. 1855/4533.

resztlevéllel, erkölcsi bizonyítvánnyal, orvosi, iskolai és egyéb igazolásokkal együtt mihamarabb, de legkésőbb július végéig kellett eljuttatni a soproni pénzügyigazgatósági osztályhoz.¹⁷

1857-ben a soproni adókerületben megduplázták a felügyelőségek számát, hatról 12-re emelték, így újból munkaerő-felvételre volt szükség.¹⁸ A *Wiener Zeitung*ban január végén háromszor is közreadott, január 11-én Sopronban kelt hirdetésben a bécsi kataszteri főigazgatóság előző év december 23-i, 6956. iktatószámú rendeletére hivatkozva 120 felmérési segédet kerestek. Az 1. osztályú segédeknek havi 40 forintot, a 2. osztályúaknak 30, a 3. osztályúaknak 20 forintot ajánlottak, valamint nyárra ingyenes szállást, télre havi 4 forint 10 krajcár szálláspénzt. Az 1. és 2. osztályú segédi állás betöltésének feltételül szabták az „elegendő” műszaki tanulmányokat – beleértve az elemi matematikát és az alkalmazott geometriát –, továbbá az előbbihez szakmai gyakorlat igazolását. A 3. osztályú segédi állásra pályázóktól elemi matematikai és geometriai ismeretekről kértek igazolást. A korábbiakhoz hasonlóan ebben a hirdetményben is ismertették az előléptetés lehetőségeit. A pályázati anyagot a korábbi évekhez hasonlóan kellett összeállítani és március végéig kellett benyújtani a soproni országos pénzügyigazgatósági osztályhoz. A határidő után beérkezett pályázatokat az álláshelyek betöltése esetén a később megnyíló álláshelyek betöltése érdekében feljegyezték. A hirdetés rövid, egymondatos formában a *Fremden-Blatt*ban is megjelent.¹⁹

Mivel nem volt elég jelentkező, május 1-jei keltezéssel több folyóiratban (*Wiener Zeitung*, *Klagenfurter Zeitung*, *Laibacher Zeitung*, *Die*

ad 19293 ca 1857
678

Verzeichniß

Alte Verzeichniß der in der Stadt Sopron am 1. Jan. 1857
in der k. k. Statthalterei-Verwaltung für die

Nr.	Geburts- jahr	Geburts- monat	Geburts- tag	Namen	Geburts- jahr	Geburts- monat	Geburts- tag	Namen
1	1843	12	1	Michael Jy.	1843	12	1	Michael Jy.
2	1841	12	2	Prochowski Ant.	1841	12	2	Prochowski Ant.
3	1849	12	3	Prochowski Jy.	1849	12	3	Prochowski Jy.
4	1849	12	4	Prochowski Jy.	1849	12	4	Prochowski Jy.
5	1849	12	5	Prochowski Jy.	1849	12	5	Prochowski Jy.
6	1849	12	6	Prochowski Jy.	1849	12	6	Prochowski Jy.
7	1849	12	7	Prochowski Jy.	1849	12	7	Prochowski Jy.
8	1849	12	8	Prochowski Jy.	1849	12	8	Prochowski Jy.
9	1849	12	9	Prochowski Jy.	1849	12	9	Prochowski Jy.
10	1849	12	10	Prochowski Jy.	1849	12	10	Prochowski Jy.
11	1849	12	11	Prochowski Jy.	1849	12	11	Prochowski Jy.
12	1849	12	12	Prochowski Jy.	1849	12	12	Prochowski Jy.
13	1849	12	13	Prochowski Jy.	1849	12	13	Prochowski Jy.
14	1849	12	14	Prochowski Jy.	1849	12	14	Prochowski Jy.
15	1849	12	15	Prochowski Jy.	1849	12	15	Prochowski Jy.
16	1849	12	16	Prochowski Jy.	1849	12	16	Prochowski Jy.
17	1849	12	17	Prochowski Jy.	1849	12	17	Prochowski Jy.
18	1849	12	18	Prochowski Jy.	1849	12	18	Prochowski Jy.
19	1849	12	19	Prochowski Jy.	1849	12	19	Prochowski Jy.
20	1849	12	20	Prochowski Jy.	1849	12	20	Prochowski Jy.
21	1849	12	21	Prochowski Jy.	1849	12	21	Prochowski Jy.
22	1849	12	22	Prochowski Jy.	1849	12	22	Prochowski Jy.
23	1849	12	23	Prochowski Jy.	1849	12	23	Prochowski Jy.
24	1849	12	24	Prochowski Jy.	1849	12	24	Prochowski Jy.
25	1849	12	25	Prochowski Jy.	1849	12	25	Prochowski Jy.

■ Az 1857 nyarán a soproni adókerületbe pályázók jegyzéke (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 403. 1857/19293.)

Neue Zeit) újabb pályázatot hirdettek a Pénzügyminisztérium április 24-i, 9426/2313. sz. rendeletére hivatkozva. Ekkor a 3. osztályú segédeknek havi öt forint inflációs pótlékot is ígértek, valamint felmérési kisegítői álláshelyet is meghirdettek havi 15 forintos fizetéssel, öt forintos inflációs pótlékkal és télen havi 2 forint 5 krajcár szálláspénzzel. Háromosztályos elemi iskolai végzettség is elegendő volt a kataszteri szolgálat megkezdéséhez. Ebben a hirdetményben is kitértek az előléptetési lehetőségek ismertetésére, valamint a pályázati

17 Konkurs-Ausschreibung. *Amtsblatt zur Wiener Zeitung*, 154:54. (júl. 5.), 157:89. (júl. 9.), 159:113. (júl. 11.). Wien. *Fremden-Blatt*, 10. (1856) 156. sz. (júl. 6.). ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 379. 1856/2334.

18 TÖRÖK ENIKŐ: A kataszteri felmérés szervezete 1850 és 1861 között. *Catastrum*, 8. (2021) 1:3–22., vonatkozó részek: 17., 19.

19 Konkurs-Ausschreibung. *Amtsblatt zur Wiener Zeitung*, (1857) 18:158. (jan. 23.), 20:178. (jan. 25.), 22:199. (jan. 28.). *Fremden-Blatt*, (1857) 19. sz. (jan. 24.) ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 390. 1856/6956.

anyag összeállítására. Újdonságnak számított, hogy a kérelemben nyilatkozni kellett a családi állapotról és a gyermekek számáról. Benyújtási határidőként június végét állapították meg.²⁰ Szeptember 12-i keltezéssel, a kataszteri főigazgatóság szeptember 2-án kelt, 19293/628. számú rendeletére hivatkozva szeptember végén újból közzétették a májusi hirdetményt, december végi jelentkezési határidővel.²¹

1862-től tulajdonképpen már csak Magyarországon és Horvátországban folyt a felmérés, másutt a korábbi felmérési munkálatok kiigazítása, pótlása jelentett feladatot. Az 1863-ban és 1864-ben megjelent álláspályázatok nem tartalmaznak információt arról, hogy a birodalom mely részébe keresnek munkaerőt. A folyóiratokban a kataszteri főigazgatóság 1863. február 23-i, 11022/160. iktatószámú, illetve az 1864. április 9-i, 17647/358. iktatószámú rendeletére hivatkozva a helyileg illetékes pénzügyigazgatóságok, illetve adóigazgatóságok hirdettek meg felmérési segédállásokat, havi 31 forint 50 krajcáros fizetéssel. A hirdetésben hangsúlyozták, hogy nem állandó állami hivatalról van szó.²²

1865-ben azonban már egyértelműen a

magyarországi felmérésekhez kerestek munkaerőt, és az álláshirdetést nemcsak németül tették közzé különböző birodalmi folyóiratokban, napilapokban, hanem magyarul is a *Sürgöny* két számában:

„A magas cs. k. általános egyenes adóigazgatóságának 1865-ik évi martius hó 6-án 11131/297. szám alatt kelt rendelvénye folytán, a jövő tavaszban kezdendő felmérési munkálatoknál Magyarországon, az állandó földadó kivételénél, több felmérési segédállomások 31 ft 50 kr havidíjjal lesznek betöltendőek.

Ezen, nem állandó álladalmi szolgálat elnyeréséért pályázók saját kezűleg írt, a keresztlevél, egészség-, jó magaviseleti és tanulmányi bizonyítvány, és különösen a kézműtani tudományok,²³ vagy nyilvános, vagy magányos hivataloknál, vagy mérnököknél tett szolgálatok kimutatásával felszerelt folyamodványai legfeljebb 1865. évi április hó végével közvetlenül a magas cs. k. általános egyenes adóigazgatóságánál Bécsben benyújtandók. Hasonló körülmények között oly egyénekre, kik a kézműtani tudományokat bevégezték, elsőség fog fordíttatni.

A cs. k. országos pénzügyi osztály igazgatósága Sopron, 1865. martius 13.”²⁴

20 Konkurs-Ausschreibung. *Amtsblatt zur Wiener Zeitung*, (1857) 112:1088. (máj. 16.), 117:1144. (máj. 23.). Concurs-Ausschreibung. *Amts- und Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung*, (1857) 119:376. (máj. 27.). Konkurs-Ausschreibung. *Amtsblatt zur Laibacher Zeitung*, (1857) 115:354. (máj. 22.), 117:361. (máj. 25.), 119:367. (máj. 27.). Egymondatos hirdetés: Provinzielles. *Die Neue Zeit: Olmüzer politische Zeitung (= Die Neue Zeit)*, 10. (1857) 115. sz. (máj. 21.).

21 Vermessungs-Adjunktenstellen. *Amtsblatt zur Wiener Zeitung*, (1857) 221:2291. (szept. 27.), 223:2317. (szept. 30.). Egymondatos hirdetés: Provinzielles. *Die Neue Zeit*, 10. (1857) 224. sz. (okt. 2.). ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 403. 1857/19293.

22 Konkurs-Kundmachung. *Amtsblatt zur Klagenfurter Zeitung*, (1863) 55:127. (márc. 9.), 56:129. (márc. 10.), 57:131. (márc. 11.). Kundmachung. *Amtsblatt zur Laibacher Zeitung*, (1863) 55:121. (márc. 9.), 56:123. (márc. 10.), 57:125. (márc. 11.), 58:129. (márc. 12.), 59:131. (márc. 13.). Konkurs-Kundmachung. *Amtsblatt zur Laibacher Zeitung*, (1863) 60:133. (márc. 14.); (1864) 94:263. (ápr. 26.), 97:271. (ápr. 29.), 98:273. (ápr. 30.). Concurs-Kundmachung. *Troppauer Zeitung*, (1863) 57. sz. (márc. 11.), 58. sz. (márc. 12.), 59. sz. (márc. 13.), (1864) 92. sz. (ápr. 22.), 94. sz. (ápr. 24.), 95. sz. (ápr. 26.). Vermessungs-Adjunktenstellen. *Amtsblatt zur Wiener Zeitung*, (1863) 59:336. (márc. 13.). Wiederholte Kundmachung erledigter Stellen. *Amtsblatt zur Wiener Zeitung*, (1863) 62:356. (márc. 17.). Aus dem Amtsblatte der Brünner Zeitung vom 11 März. *Mährischer Correspondent*, (1863) 58:7. (márc. 12.). Aus dem Amtsblatte der „Wiener Zeitung“. *Fremden-Blatt*, 17. (1863) 72. sz. (márc. 14.). Concurs-Kundmachung. *Amtsblatt zur Grazer Zeitung*, (1864) 92:270. (ápr. 23.), 94:275. (ápr. 26.), 95:277. (ápr. 27.). Concurs-Kundmachung. *Amtsblatt zur Klagenfurter Zeitung*, (1864) 91:237. (ápr. 22.), 92:239. (ápr. 23.), 93:243. (ápr. 25.). Auszug aus dem Linzer Amtsblatte. *Linzer-Abendbote*, 10. (1864) 101. sz. (máj. 3.). ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 502. 1863/11022., az 1865/17647. iktatószámú ügyiratot kislejteztek.

23 A német nyelvű hirdetésekben itt a „technische Kenntnisse” kifejezés szerepel, vagyis műszaki ismeretekről van szó.

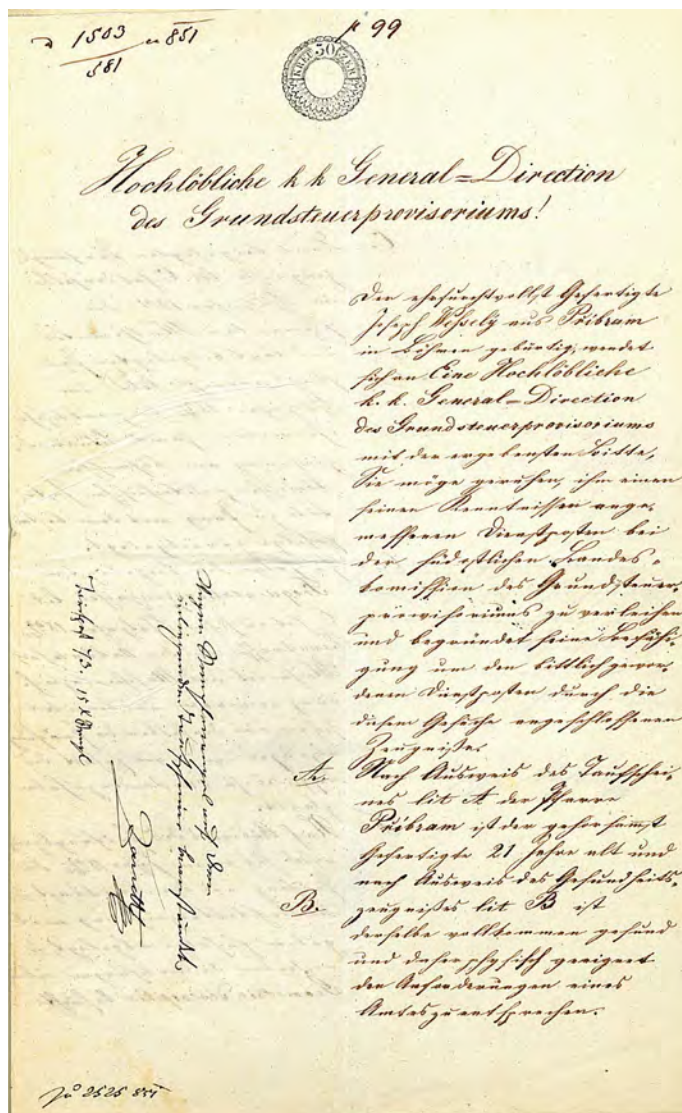
24 Concurs-Kundmachung. *Troppauer Zeitung*, (1865) 62. sz. (márc. 16.), 64. sz. (márc. 18.), 80. sz. (ápr. 6.). Verlautbarung. *Amts-Blatt zur Salzburger Zeitung*, (1865) 21. sz. (márc. 14.), 22. sz. (márc. 17.), 23. sz. (márc. 21.). Konkurskundmachung. *Amtsblatt zur Klagenfurter Zeitung*, (1865) 64:153. (márc. 18.). Konkurs-Kundmachung. *Amtsblatt zur Laibacher Zeitung*, (1865) 64:175. (márc. 18.), 65:177. (márc. 20.), 67:181. (márc. 22.). Erinnerungen. Katastral-Vermessungs-Adjunktenstellen. *Bukowina*, 4. (1865) 39. sz. (márc. 20.), 39. sz. (márc. 31.). Auszug aus dem Linzer Amtsblatte Nr. 18-20. *Linzer-Abendbote*, 11. (1865) 64. sz. (márc. 18.). Pályázatok. *Sürgöny*, 5. (1865) 77. sz. (ápr. 4.), 78. sz. (ápr. 5.). A korabeli szövegrészek átírásában a mai helyesírás és központosítás szempontjait követtem.

Állaspályázat

Az álláshirdetésre jelentkezők pályázati anyagát ritkán találjuk meg a főigazgatóság iratanyagában, mivel azokat visszaküldték a jelentkezőnek, illetve ha erre nem került sor, akkor az iratsejtezésék áldozatául estek.²⁵

Az állaspályázatok jellemzőit jól tükrözi Wessely Józsefnek a kataszteri főigazgatósághoz címzett, Prágában 1851. március 31-én kelt kérelme, de a kérelemben hivatkozott mellékletek nincsenek az ügyiratban. Levelében Wessely egyes szám harmadik személyben írt magáról, megadva születési helyét (a csehországi Příbram), és hogy milyen állásra pályázik (provizórium állás). Ezt követően betűjelekkel jelölve felsorolta a csatolt igazolásokat:

- a příbrami plébános által kiállított születési anyakönyvi kivonatot, amely szerint 21 éves;
- az orvosi igazolást, amelyből kiderült, hogy egészséges és fizikailag alkalmas az álláshely betöltésére;
- három vizsgabizonyítványt (Prüfungszeugniss) a prágai politechnikumból: elemi matematikából (1847), alkalmazott geometriából és térképrajzolásból (1847/48), valamint építészeti rajzból (1849/1850), az utóbbiban azt is megemlítették, hogy a pályázó ábrázoló geometriai előadásokat is hallgatott az 1849–1850. tanévben;
- iskolalátogatási igazolást (Frequentationszeugniss) a prágai politechnikumból, jelezve, hogy az 1849–1850. tanévben természetismeretet, mechanikát és géprajzot tanult, amelyekből vizsgára készül;
- a prágai magisztrátus által 1851. február 15-én kiállított erkölcsi bizonyítványt (Moralitätszeugniss).

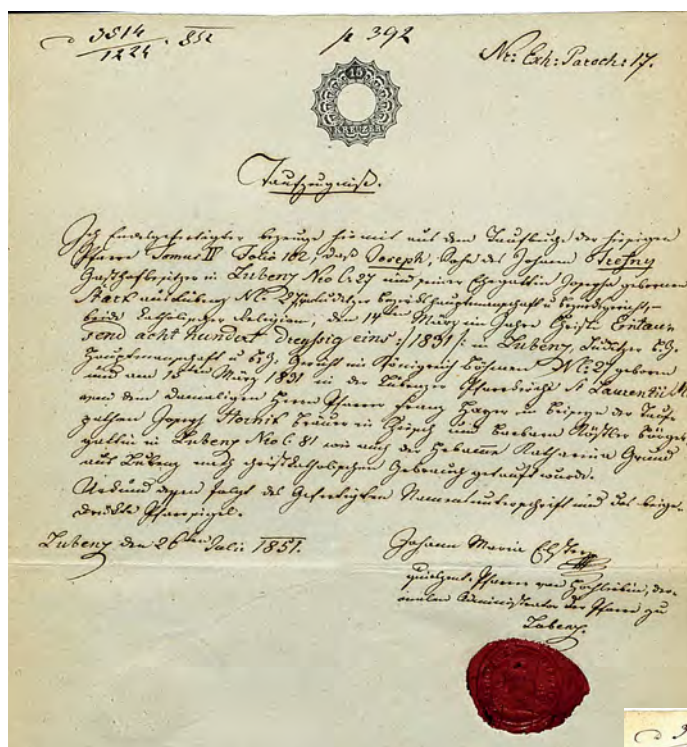

■ Wessely József álláskérelmének első oldala, 1851. március 14. (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 306. 1851/1503.)

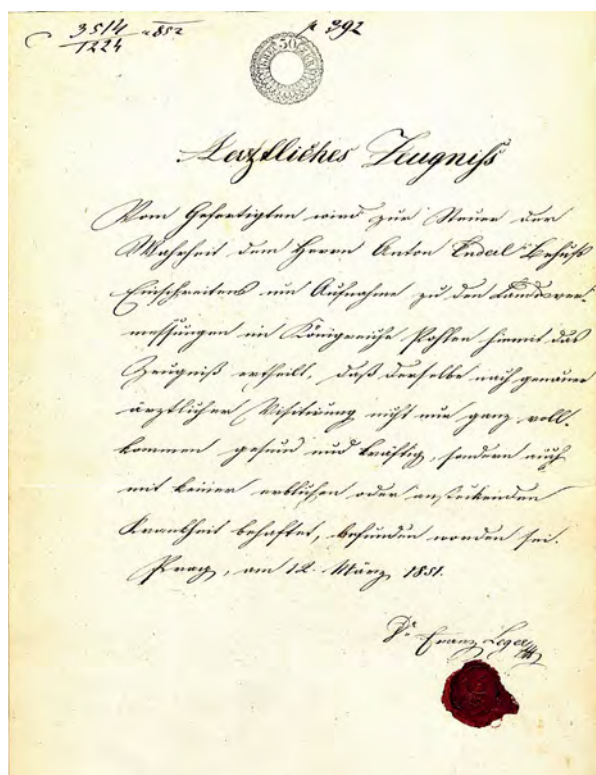
Miután Wessely fizikai és intellektuális alkalmasságát ily módon bizonyította, újból megismételte kérését, hűséges odaadásáról és kitartó szorgalmáról biztosítva a főigazgatóságot. A főigazgatóság alkalmasnak találta a mérnöki állásra és Erdélyben alkalmazták a provizóriumnál, június 10-én tett esküt Nagyszebenben. Miután adatait bejegyezték a főigazgatóság személyzeti könyvébe (Personallbuch), a csatolt dokumentumokat

25 OROSS ANDRÁS: A kataszteri felmérésre vonatkozó források kutatási lehetőségei az Osztrák Állami Levéltárban. *Catastrum*, 3. (2016) 3:41–43.

26 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 306. 1851/1503. MNL OL, F 510 1851/1731. A személyzeti könyvek, állománykönyvek nem maradtak fenn a főigazgatóság iratanyagában. Az állománykönyvekről l. még REISZ T. CSABA: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Törzskönyvi lap, szolgálati és minősítési táblázat. *Catastrum*, 4. (2017) 2:29–41. (= REISZ, 2017).

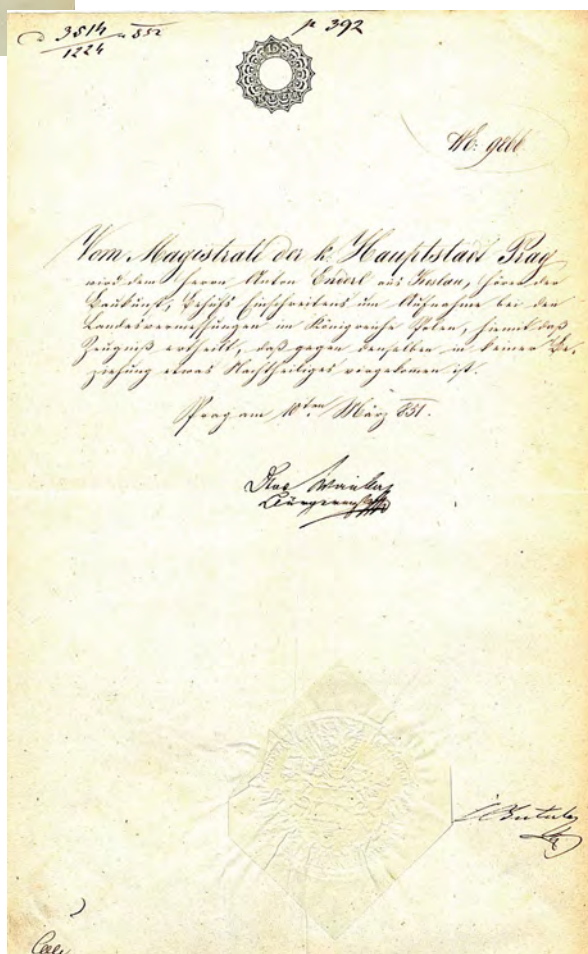
■ Josef Treffny keresztlevele (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 323. 1852/3514.)

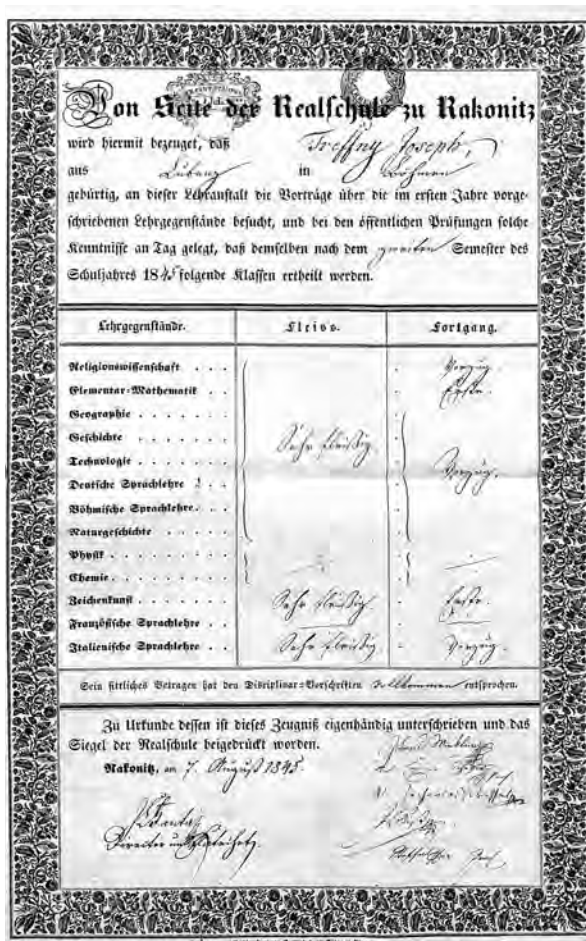
■ Franz Leger orvos által Prágában 1851. március 12-én Anton Enderl számára kiállított orvosi igazolás (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 323. 1852/3514.)

viSSzaküldték a pályázónak.²⁶

1852-ben találunk egy kivételes esetet, amikor fennmaradtak az ügyiratban a kérelemhez csatolt igazolások. Anton Enderl (*Kozlov, Bochov része, 1830. 04. 25.), Josef Treffny (*Lubenec, 1831. 03. 14./15.) és Josef Trink (Jáchymov, 1823. 07. 16.) Galíciában alkalmazott segédek pályáztak erdélyi mérnöki állásra. Alkalmazásukra Erdélyben végül is nem került sor, de Treffny és Trink az 1860-as években dolgozott Magyarországon a részletes felmérésnél. Treffny Tiszmenicán (Тисмениця) 1852. március 8-án,

■ Anton Enderl Václav Vaňka (1798–1872) prágai polgármester által szignált erkölcsi bizonyítványa (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 323. 1852/3514.)

■ Josef Treffny rakovicei reáliskolai igazolása (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 323. 1852/3514.)

Erderl ugyanott március 7-én és Trink Jaroslawban február 15-én kelt kérelme mellett fennmaradtak a különböző igazolások is.²⁷ Treffny a rakovicei reáliskolai bizonyítványát is csatolta kérelméhez, különben mindhárman bemutatták a prágai politechnikum igazolásait a letett vizsgákról, a látogatott előadásokról és órákról.

Szintén 1852-ből maradtak fenn Seydl Károly (†Pozsony, 1891. 06. 03.) Pozsony megyei főmérnök és Bernárd József pozsonyi kerületi mérnök Heimbach József számára kiállított igazolásai. Heimbach nem rendelkezett elméleti ismeretekkel, vagyis nem tanult felsőfokú műszaki oktatási intézményben, korábbi munkatapasztalatról tudott igazolást benyújtani.

■ Josef Lumbe (1801–1879), a prágai politechnikum igazgatója, Johann Josef Partl (1802–1869) matematikaprofesszor és Josef Trink Porta (1787–1854), a műszaki rajz tanára által kiállított igazolás arról, hogy Josef Trink az 1847–1848. tanévben alkalmazott geometria és földmérés előadásokat hallgatott, valamint térképrajzolás tanult (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 323. 1852/3514.)

tani. Seydl két igazolást is adott számára 1852. november 15-i és december 13-i keltezéssel, ezekből kiderül, hogy Heimbach tíz hónapot dolgozott a főmérnök mellett, elsősorban irodai munkát végzett, politikai és erkölcsi vonatkozásban szerény és komoly személynek bizonyult. Szépen rajzolt és a kalligráfiában jártassággal rendelkezett, de nem volt alkalma a földmérést gyakorolni. Így Seydl nem tartotta alkalmasnak, hogy önállóan dolgozó mérnök legyen, de megítélése szerint Heimbach

²⁷ ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 323. 1852/3514. Treffnyről l. még FamilySearch adatbázisát. MNL OL, K 269-I-10. Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Pénzügyminisztériumi Levéltár, Pénzügyminisztérium, Általános iratok, Kútfőtétel rendben őrzött iratok, 10. osztály, 1869–851.

■ Anton Enderl vizsgabizonyítványa elemi matematikából a prágai politechnikum professzora, Christian Andreas Doppler (1803–1853) és František Xaver Chanovský (1789–1877), a politechnikum igazgatója aláírásával (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 323. 1852/3514.)

a kataszteri szolgálat során rövid időn belül el tudta volna sajátítani az ahhoz szükséges képességeket. Bernárd az általa 1852. december 12-én kiállított igazolásban csak arról nyilatkozott, hogy Heimbach a rábízott munkákat teljes megelégedésére végezte.²⁸

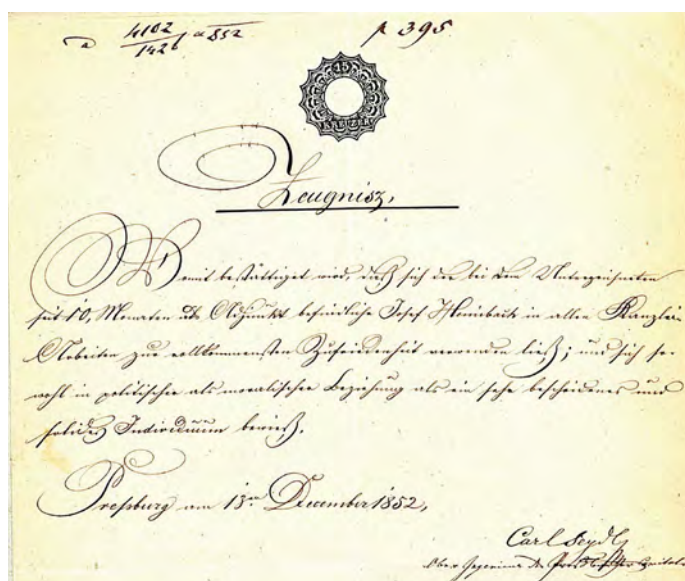
Minősítési táblázat

A munkaerő kiválasztásánál a pályázók

adatait a könnyebb átláthatóság és összehasonlítás céljából táblázatba (Kompetententabelle) foglalták, amelyhez az alkalmazottak minősítési táblázatát vették mintául.²⁹

1856-ban a pozsonyi adóbizottmány a pályázók adatainak táblázatba foglalásával kérte Donat Traibel (*Podbradec, 1830. 12. 07.), Josef Bukwic (*Zbiroh, 1832. 12. 25.), Karl Budeschinsky (*Nepomuc, 1837. 01. 26.) és Emanuel Lindner (*Smíchov, 1830) kinevezését térképészeti segédekké. A táblázat a következő rovatokat tartalmazta: munkakör, név, családi állapot, születési hely és szülőföld, nyelvismeret (beszéd, írás), tanulmányok. Végül Traibelt, Bukwicot és Budeschinskyt a soproni adókerületben alkalmazták a részletes felmérésnél május 29-től, augusztus 28-tól, illetve augusztus 22-től.³⁰

Hasonlóan járt el 1859-ben a soproni pénzügyigazgatósági osztály, mikor Vinzenz Nagl (*Lanškroun, 1838. 12. 22.) jelentkezését továbbította a főigazgatósághoz, csak a minősítési táblázatot küldték Bécsbe. A minősítési táblázat rovatai: sorszám, pályázó neve, szüle-

■ Seydl Károly igazolása Heimbach József munkájáról, 1852. december 13. (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 325. 1852/4102.)

28 Heimbachról l. még TÖRÖK ENIKŐ: Az adókerületek térképei (1855–1856, 1858). *Catastrum*, 3. (2016) 2:18. Seydl gyászjelentését l. az Országos Széchényi Könyvtár gyászjelentésgyűjteményében (Pannon Digitális Egyesített Archivum).

29 A minősítési táblázatokról l. HAJDÚ LAJOS: Az állami tisztségviselők minősítési rendszere II. József uralkodása idején. *Állam és Igazgatás*, 23. (1973) 2:519–529. HAJDÚ LAJOS: A közjó szolgálatában. A jozefinizmus igazgatási és jogi reformjairól. Bp., 1983. 82–14. TUZA CSILLA: Állami szolgálat, közszolgálat a 19. század közepén. MNL OL, A hét dokumentuma, 2013. 10. 31. (https://mnl.gov.hu/a_het_dokumentuma/allami_szolgalat_kozszolgalat_a_19_szazad_kozepen.html). REISZ, 2017. 37–41.

30 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 383. 1856/3459., 385. 1856/4422., 386. 1856/4994., 454. 1859/34105.

